

TRIAL
International

PRISTUP PRAVDI ZA CIVILNE ŽRTVE RATA / ŽRTVE RATNE TORTURE:

Od zakonskih

do sudskih

prepreka

Harun Išerić,

viši asistent na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu

PRISTUP PRAVDI ZA CIVILNE ŽRTVE RATA / ŽRTVE RATNE TORTURE:

**Od zakonskih
do sudskih
prepreka**

April 2025.

SADRŽAJ

1. UVOD 5	2. MJERE ZAŠTITE IDENTITETA I NAKNADA ŠTE- TE U PARNIČ- NOM POSTUPKU 8	2.1. MEĐUNARODNA REAKCIJA NA PRAKSU U BIH 10
2.2. EDUKACIJA ADVOKATA I SUDIJA 11	2.3. ZAKONODAVNA REAKCIJA I USTAVNO PARNIČENJE 11	2.4. IMPLEMENTACIJA REVIDIRANE DRŽAVNE STRATEGIJE ZA RAD NA PREDMETIMA RATNIH ZLOČINA 12
3. NAPLATA TROŠKOVA POSTUPKA I NAGRADE PRAVOBRANI- LAŠTVA 13	3.1. MEĐUNARODNA REAKCIJA NA PRAKSU SUDOVA U BIH 14	3.2. EDUKACIJA SUDIJA I ZAPOSLENIH OSOBA U PRAVOBRANI- LAŠTVIMA 18
3.3. ZAKONODAVNA REAKCIJA 19	3.4. PANEL ZA USKLADIVANJE SUDSKE PRAKSE 21	4. ZAKLJUČAK 22

1. UVOD

Suočeni s izostankom nacionalnog programa reparacija za civilne žrtve rata/žrtve ratne torture, kao i s nedostacima postojećeg sistema socijalne zaštite, civilne žrtve rata/žrtve ratne torture/ratni vojni zarobljenici u Bosni i Hercegovini pokušali su svoja prava ostvariti u krivičnim i građanskim postupcima. U slučaju prvih postupaka, u 2015. godini, uz podršku nevladine organizacije TRIAL International – ured u BiH, kao oštećene, civilne žrtve rata/žrtve ratne torture isticale su imovinskopravne zahtjeve protiv optuženih osoba. S druge strane, građanski postupci pokretani su onda kada su na njih oštećene osobe upućene u krivičnom postupku ili su ih, nevezano za krivični postupak, civilne žrtve rata/žrtve ratne torture pokretale radi naknade materijalne i nematerijalne štete.

U krivičnim predmetima ratnih zločina aktuelno i centralno raspravno pitanje je upućivanje oštećene osobe, koja se pojavljuje kao svjedok kojem su izrečene mjere zaštite – neotkrivanje identiteta svjedoka¹ – da svoje pravo ostvari u parničnom postupku.² Državni zakonodavac je 2021. godine dopunio Zakon o parničnom postupku pred Sudom BiH³ na način da je integrirao novo poglavlje pod naslovom „XXVIII – Postupak u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere s ciljem zaštite identiteta“, kojim je Sud BiH obavezan da u parničnom postupku osigura jednu razinu zaštite stranci kojoj su kao svjedoku pod prijetnjom i ugroženom svjedoku ranije bile određene zaštitne mjere u krivičnom postupku (član 1 Zakona). Istovremeno, skoro pa identične odredbe usvojene su u Brčko distriktu BiH (BDBiH).⁴

¹ U skladu sa Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka („Službeni glasnik BiH“, br. 3/03, 21/03, 61/04 i 55/05), Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH“, br. 36/03), Zakonom o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 21/03, 61/04 i 55/05) i Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka („Službeni glasnik BDBiH“, br. 11/03 i 8/07).

² Ovakvu praksu je povjerenik Vijeća Evrope za ljudska prava kritikovao kao „odgađajuću“ jer ona donosi „ponovnu retraumatizaciju“. Vidjeti: Povjerenik Vijeća Evrope za ljudska prava, *Dealing with the Past for a Better Future Achieving justice, peace and social cohesion in the region of the former Yugoslavia*, Vijeće Evrope, Strasbourg: 2023, str. 46. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/dealing-with-the-past-for-a-better-future-resolute-efforts-on-dealing-with-the-violent-past-are-required-in-the-region-of-the-former-yugoslavia> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Do promjene prakse na razini Suda BiH došlo je 2015. godine, kada je Sud počeo usvajati imovinskopravne zahtjeve oštećenih osoba. Ove promijenjene prakse Sud se, u pravilu, i pridržava. Novu praksu Suda BiH pozdravio je Komitet UN-a za građanska i politička prava, u: *Concluding observations on the third periodic report of Bosnia and Herzegovina*, CCPR/C/BIH/CO/3 od 13. 4. 2017, para. 17. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/ccprbihco3-concluding-observations-third-periodic-report-bosnia> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Na razini entitetskih sudova praksa je ostala neprimijenjena. Podsjećamo da na razini entiteta postoje obavezna uputstva o postupanju tužitelaca u odnosu na imovinskopravne zahtjeve oštećenih u predmetima ratnih zločina – radnja izvršenja silovanja i seksualnog nasilja (vidjeti za FBiH: *Obavezno uputstvo o postupanju tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine u odnosu na imovinskopravne zahtjeve oštećenih u predmetima ratnih zločina – radnja izvršenja silovanja i seksualnog nasilja*, broj A-231/24, od 22. 5. 2024. Za RS: *Obavezno uputstvo o postupanju tužilaca u odnosu na imovinskopravne zahtjeve oštećenih u predmetima ratnih zločina – radnja izvršenja silovanja i seksualnog nasilja*, broj A-88/24, od 25. 3. 2024).

³ Zakon o dopuni Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH, „Službeni glasnik BiH“, br. 34/21.

⁴ Zakon o dopuni Zakona o parničnom postupku BDBiH, „Službeni glasnik BDBiH“, br. 6/21.

Nažalost, entiteti su ostali nijemi na ove promjene u druga dva zakona o parničnom postupku (izuzev dva neuspjela pokušaja u Parlamentu Federacije BiH (FBiH), uz opravdanje da takve dopune Zakona o parničnom postupku FBiH trebaju biti dio širih i temeljenih novela u ovom zakonu), i to uprkos činjenici da su njihovi predstavnici sudjelovali u Radnoj grupi Ministarstva pravde BiH koja je predložila dati set amandmana na zakone o parničnom postupku. Dodatno, Revidirana državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina,⁵ usvojena u septembru 2020. godine, kao jednu od strateških mjera predviđa: „Unaprijediti normativni okvir za ostvarivanje imovinskopravnih zahtjeva u parničnim postupcima svjedoka pod mjerama zaštite.“ Odgovornost za njegovu provedbu snose entitetska ministarstva pravde, dok je rok za njeno provođenje bio šest mjeseci. Istovremeno, oštećeni kojima su određene mjere s ciljem zaštite identiteta i dalje bivaju upućeni da svoj imovinskopravni zahtjev ostvare u postupku pred entitetskim građanskim sudom.⁶

U kontekstu drugih postupaka centralno pitanje, za koje se smatralo da je prevaziđeno i stavljeno *ad acta* nakon Odluke Ustavnog suda BiH o dopustivosti i meritumu u predmetu broj AP-1101/17 od 22. marta 2018. godine,⁷ jest obavezu tužitelja – civilne žrtve rata/žrtve ratne torture – da nakon gubitka postupka nadoknade troškove postupka i iznos nagrade pravobranilaštvima entiteta, kao zastupnicima entiteta/njihovih institucija u ovim postupcima. Prema izvještajima vladinih i nevladinih organizacija sudovi, i to prvenstveno oni u Republici Srpskoj (RS), i dalje obavezuju tužitelje da nadoknade visoke troškove postupka i nagrade pravobranilaštvu.

U izostanku preciznih i tačnih statističkih podataka⁸, nije moguće razumijeti cjelokupan opseg problema kojeg uzrokuju ova pitanja. Zbog toga smo se obratili kantonalnim i okružnim sudovima u BiH, Sudu BiH i Apelacionom sudu BDBiH, sa zahtjevom za pristup statističkim podacima. S obzirom da sudovi nisu mogli generirati tražene podatke putem CMS sistema (sistem upravljanja sudskim predmetima), pojedini sudovi sud odbili zahtjev za pristup informacijama (Sud BiH, Kantonalni sud u Sarajevu, Kantonalni sud u Bihacu i Okružni sud u Istočnom Sarajevu), dok su drugi obavili uvide u spise krivičnih predmeta i dostavili podatke sa kojima su raspolagali⁹ (s tim da su često dostavljeni nepotpuni podaci). Ilustracije radi, naznačavamo sljedeće statističke podatke: ukupan broj predmet ratnih zločina u kojima su sudovi odlučili

⁵ Dostupna na web-stranici VSTV-a BiH: <https://pravosudje.ba/vstvfo/B/10/article/124085> (pristupljeno 20. 3. 2025).

⁶ E-mail prepiska sa TRIAL International uredom u BiH, 25. 3. 2025. U arhivi autora.

⁷ Dostupna na web-stranici USBiH: https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/AP-1101-17-1123864.pdf. Objavljena u „Službenom glasniku BiH“, br. 24/18.

⁸ Temeljem državnog i entitetskih zakona o slobodi pristupa informacijama tražene su sljedeće informacije: 1) informacija o broju pravosnažno okončanih predmeta ratnih zločina u kojima su sudovi odlučili o imovinskopravnom zahtjevu oštećenih lica. 2) informacija o broju pravosnažno okončanih predmeta ratnih zločina u kojima su sudovi uputili oštećena lica da svoj imovinskopravni zahtjev ostvare u parničnom postupku i informacija o broju oštećenih lica. 3) informacija o broju pravosnažno okončanih predmeta ratnih zločina u kojima su sudovi odlučili o imovinskopravnom zahtjevu oštećenih lica - svjedoka - kojima su dodijeljene mjere zaštite identiteta sukladno relevantnom zakonu o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka i informacija o broju oštećenih lica. 4) informacija o broju pravosnažno okončanih predmeta ratnih zločina u kojima su sudovi oštećena lica - svjedoke - kojima su dodijeljene mjere zaštite identiteta sukladno relevantnom zakonu o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, uputili da svoj imovinskopravni zahtjev ostvare u parničnom postupku i informacija o broju oštećenih lica.

⁹ Protekom roka od 15 dana za odgovor na zahtjev za pristup informacijama, tražene informacije nisu dostavili Kantonalni sud u Mostaru i Okružni sud u Doboju.

o imovinskopravnom zahtjevu oštećenih lica je 0; sudovi su izvijestili o 123 predmeta ratnih zločina u kojima je 248 oštećenih lica upućena da imovinskopravni zahtjev ostvare u parničnom postupku; u jednom predmetu je oštećenom licu - svjedoku, dodijeljena mjera zaštite identiteta i ono je upućeno da svoj imovinskopravni zahtjev ostvari u parničnom postupku.

Prije negoli se osvrnemo na detalje ovog pravnog pitanja, kratko ćemo se referirati na njegovu genezu u čijem središtu je bilo pitanje primjene zastarnih rokova u postupcima radi naknade štete, koji su na temelju objektivne odgovornosti pokretani protiv entiteta. Sudovi u RS-u zauzeli su stajalište da u takvim postupcima treba primijeniti restriktivne zastarne rokove prema kojim je zastara u ovim predmetima nastupala u junu 2001. godine, dok su sudovi u FBiH imali suprotan stav, prema kojem zastara nastupa zastarom krivičnog djela, dok krivična djela ratnih zločina ne zastarijevaju. Ovako različita sudska praksa rezultirala je pravnom nesigurnošću i neravnopravnošću građana pred zakonom. Izgled za uspjeh u postupku zavisio je od toga pred kojim sudom je pokrenut postupak. Inicijalno, Ustavni sud Bosne i Hercegovine (USBiH) podržao je praksu sudova u FBiH,¹⁰ da bi svoj stav naknadno promijenio prihvatio stajalište sudova u RS-u,¹¹ propustivši pružiti adekvatno obrazloženje, kako to zahtijeva standard obrazložene sudske odluke iz člana 6 stava (1) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, u predmetima promjene sudske prakse. U konačnici, sudovi u FBiH bili su primorani usvojiti restriktivan pristup u primjeni zastarnih rokova, a što je rezultiralo odbijanjem tužbenih zahtjeva. Treba primijetiti da se i dalje vode sudski postupci u kojima se tužitelji pozivaju na nezastarivost tužbenih zahtjeva, dok USBiH apelacije u takvim predmetima odbacuje.¹² Promjena prakse USBiH naišla je na jednoglasnu osudu tijela za zaštitu ljudskih prava, između ostalih i UN-ovog specijalnog predstavnika za promoviranje pravde, reparacije i garancija neponavljanja zločina (specijalni predstavnik UN-a),¹³ povjerenika Vijeća Evrope za ljudska prava,¹⁴ Komiteta UN-a za građanska i politička prava,¹⁵ Komiteta UN-a protiv torture.¹⁶

10 Odluka o dopustivosti i meritumu USBiH u predmetu broj AP-289/03. Dostupno na *web*-stranici US BiH: https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/AP-289-03-24234.pdf.

11 Odluka o dopustivosti i meritumu USBiH u predmetu broj AP-3111/09. Dostupno na *web*-stranici USBiH: <https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/AP-3111-09-624133.pdf>.

12 Vidjeti npr. posljednju Odluku o dopustivosti USBiH u predmetu broj AP-344/23. Dostupno na *web*-stranici USBiH: <https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/AP-344-23-1379767.pdf>.

13 Riječima: „Ovo je suprotno međunarodnim standardima, prema kojima dati zločini ne podliježu zastari.“ Vidjeti: *Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence on his visit to Bosnia and Herzegovina*, A/HRC/51/34/Add.2, para. 55. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/HRC/51/34/Add.2> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

14 Povjerenik Vijeća Evrope za ljudska prava, *Dealing with the Past for a Better Future Achieving justice, peace and social cohesion in the region of the former Yugoslavia*, Vijeće Evrope, Strasbourg: 2023, str. 46. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/dealing-with-the-past-for-a-better-future-resolute-efforts-on-dealing-with-the-violent-past-are-required-in-the-region-of-the-former-yugoslavia> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

15 Komitet UN-a za građanska i politička prava, *Concluding observations on the third periodic report of Bosnia and Herzegovina*, CCPR/C/BiH/CO/3 od 13. 4. 2017, para. 17. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/ccprbihco3-concluding-observations-third-periodic-report-bosnia> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

16 Komitet UN-a protiv torture, *Decision adopted by the Committee under article 22 of the Convention, concerning communication No. 854/2017*, od 2. 8. 2019, para. 7.5. Dostupno na: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6FHiXpUB%2f0IEISG6udNxjyzZZtfk%2fG6Ka%2f0fg7CUDah6tyLTH2R8PqrATx-r95KSdj7gR4dvM8nQsYvMYK%2beRGYsJtVKR9NMRS052Rw2ctf0%3d> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

2. MJERE ZAŠTITE IDENTITETA I NAKNADA ŠTETE U PARNIČNOM POSTUPKU

Pitanje naknade štete oštećenoj osobi koja se u parničnom postupku pojavljuje kao svjedok kojem su izrečene mjere zaštite – neotkrivanje identiteta svjedoka, svoj korijen ima u činjenici da su (primarno) entitetski sudovi, dok rijetko Sud BiH, suzdržani i rijetko odlučuju o imovinskopravnom zahtjevu oštećenog u krivičnom postupku pravdajući to izbjegavanjem odugovlačenja postupka.¹⁷ Zbog toga se postavlja pitanje načina ostvarenja imovinskopravnog zahtjeva u parničnom postupku dok je jedan od konstitutivnih elemenata tužbe u takvom postupku određenost identiteta tužitelja. U izostanku identiteta tužba bi trebala biti odbačena. Za razliku od državne razine vlasti i razine BDBiH, entiteti ne omogućavaju primjenu zaštite identiteta u parničnom kao ni u krivičnom postupku za ovakve kategorije oštećenih osoba. To pred oštećenu osobu stavlja izbor: da vodi postupak naknade štete pod uvjetom da otkrije svoj identitet ili da odustane od parničnjenja radi naknade štete. U odgovoru na ovakvo zakonsko rješenje, praksa je iznjedrila sljedeći protokol postupanja:¹⁸ **1)** Tužba se dostavlja sudu pod pseudonimom, bez punomoći i dokumentacije iz koje bi se potencijalno mogao otkriti identitet tužitelja. **2)** Potom se podnosi zahtjev sudu koji je odredio mjere zaštite identiteta za ukidanje tih mjera (u skladu s članom 13 stav (3) Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka), za potrebe vođenja parničnog postupka. **3)** Nakon što sud donese rješenje o ukidanju mjera zaštite identiteta, ono se dostavlja postupajućem sudiji u parničnom postupku, zajedno s podacima o identitetu tužitelja. Na taj način samo postupajući sudija biva upoznat s identitetom i ostvaruje se zahtjev sadržaja tužbe – identitet tužitelja. **4)** Parnični postupak se vodi, uz poštovanje zaštite identiteta oštećene osobe, u odnosu na tuženog. Slična praksa uspostavljena je i u izvršnom postupku. Radi se o praksi koju su prešutno uspostavili i prihvatili punomoćnici i sudovi. Ona je rezultat dobre volje i domišljatosti punomoćnika, pa kao takva ne može biti prihvaćena kao trajno rješenje i rješenje na koje se može osloniti svaki pojedinac pred svakim sudom u BiH. Također, bez obzira na koga se ukidanje mjere zaštite identiteta odnosi i ko se upoznaje sa identitetom tužitelja (u ovom slučaju sudija u parničnom postupku) to i dalje znači retraumatizaciju civilnih žrtava rata/žrtava ratne torture i izloženost strahu zbog osjećanja ugroženosti kako od počinitelja krivičnog djela tako i od javne vlasti koja ovu ranjivu društvenu skupinu nije zaštitila od traume. Civilna žrtva rata/žrtva ratne torture

17 OSCE misija u BiH, Skoro 30 godina nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini, žrtve rata su i dalje zanemarene, od 18. 1. 2024. Dostupno na: <https://www.osce.org/hbs/mission-to-bosnia-and-herzegovina/561703> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Praksu nedodjeljivanja kompenzacije za civilne žrtve rata u krivičnim predmetima kritikovao je i Visoki predstavnik. Vidjeti npr. *65th Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the UN*, od 15. 5. 2024., para. 127. Dostupno na: <https://www.ohr.int/65th-report-of-the-high-representative-for-implementation-of-the-peace-agreement-on-bosnia-and-herzegovina-to-the-secretary-general-of-the-un/> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

18 Kanita Pruščanović, Anisa Ruhotina, Kontinuitet zaštite oštećenog krivičnim djelom u sistemu krivičnog i građanskog pravosuđa: prevencija sekundarne viktimizacije u svjetlu najnovijih izmjena Zakona o parničnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 60, 4/2023, str. 794-795. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/311846> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

u takvim slučajevima često strahuje da li će zbog pokrenutog parničnog postupka počinitelj saznati njen identitet. Istovremeno postoji strah da će porodica i šira društvena zajednica, ukoliko nemaju saznanja, saznati za njeno ratno iskustvo, kao i za činjenice svjedočenja, u sudskom postupku, o tom iskustvu odnosno torturi koju je doživjela.

Državni zakonodavac je prilikom donošenja Zakona o dopuni Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH imao u vidu¹⁹ da se njegovim donošenjem ostvaruje „kontinuirana zaštita identiteta i u toku naknadno pokrenutog parničnog postupka“; izjednačavanje prava svih žrtava na djelotvoran pravni lijek u ostvarivanju prava na naknadu štete i otklanjanje reviktimizacije i retraumatizacije oštećenih osoba.

Udruženje „Žena žrtva rata“ Sarajevo je istaklo²⁰ kako upućivanje oštećenih osoba *ima ozbiljne emocionalne i psihološke posljedice. Mnoge žene proživljavaju retraumatizaciju, osjećaju se emocionalno iscrpljeno, iskorišteno, te su uglavnom materijalno nezbrinute, što im dodatno otežava ulazak u pravni postupak.* U pogledu volje oštećenih osoba da se odreknu mjere zaštite identiteta članice Udruženja u pravilu nisu spremne ići u takav postupak zbog *sigurnosti i straha za vlastiti život i živote članova svoje porodice.* Riječima predstavnice Udruženja: *Ove žene se ne osjećaju spremnim da se suoče s rizikom koji postupak može donijeti.* Zbog toga, Udruženje je stava kako tijela javne vlasti, *koja bi trebala pružiti zaštitu, naročito svjedocima i oštećenima, kroz zakonske okvire i presude, nažalost, nisu ispunila svoja obećanja. Nikada nije bilo dovoljno pažnje posvećeno ovoj populaciji. Stoga, osobe koje danas nastavljaju borbu za svoja prava na sudovima šalju jasnu poruku – nakon što napuste sudnicu, postaju prepuštene same sebi, bez ikakve zaštite ili podrške.* S druge strane, čak i kada civilne žrtve rata/žrtve ratne torture pokrenu postupak, on traje *veoma dugo, dok dosadašnja praksa pokazuje da čak i kada se postupak dovede dokraja i oštećenoj žrtvi dodijele novčana sredstva kao naknada za pretrpljeni zločin nailazi se na prepreke. Naime, osuđeni počinioci često tvrde da nemaju sredstava ili imovine da isplate naknadu, a svjesni smo da su mnogi od njih, znajući da će biti procesuirani, na vrijeme prenijeli imovinu na druge osobe ili sakrili svoje finansijske tragove.* Tako je pitanje pokretanja postupka od osoba s mjerama zaštite identiteta isprepletено s drugim procesnim garancijama, uključujući mogućnost prinudnog ostvarenja dodijeljene naknade nematerijalne štete, odnosno supstituciju putem javnog fonda, kako to od države BiH zahtijeva i Evropska komisija (EK) i Komitet UN-a protiv torture.²¹ Komitet UN-a protiv torture je, između ostalog, obavezao državu BiH da uspostavi „efektivnu šemu reparacija na nacionalnoj razini kako bi se žrtvama ratnih

19 Vidjeti obrazloženje Prijedloga zakona o dopunama Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH, dostupno na: <https://www.parlament.ba/session/GetOwisDocument?id=140647> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

20 Elektronska prepiska od 6. 3. 2025. U arhivi autora.

21 Vidjeti: Komitet UN-a protiv torture, *Decision adopted by the Committee under article 22 of the Convention, concerning communication No. 854/2017*, od 2. 8. 2019, para. 7.5. Dostupno na: <https://docstore.ohchr.org/Self-Services/FilesHandler.ashx?enc=6FHiXpUB%2f0IEISG6udNxjyZZtfk%2fG6Ka%2f0fg7CUDah6tyLTH2R8PqrATX-r95KSdj7gR4dvM8nQsYvMYK%2beRGYsJtVKR9NMRS052Rw2ctF0%3d> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Evropska komisija, *Radni dokument Komisije: analitički izvještaj u prilogu dokumenta Mišljenje Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji*, SWD(2019) 22 final, od 29. 5. 2019, str. 44. Dostupno na: <http://parco.gov.ba/wp-content/uploads/rju/2016/06/Analiti%C4%8Dki-izvje%C5%A1taj-Mi%C5%A1ljenje-Komisije-o-zah-tjevu-Bos-ne-i-Herce-govine-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

zločina, uključujući seksualno nasilje, pružili svi oblici obeštećenja”.²² Vijeće ministara BiH, uprkos dvostrukim pokušajima (u maju i junu 2024. godine), još uvijek nije ispoštovalo ovu a niti jednu od preostale tri preporuke UN-ova komiteta protiv torture.

U zaključku, civilne žrtve rata/žrtve ratne torture kojima su izrečene mjere zaštite identiteta u krivičnom postupku lišene su prava na pristup sudu, odnosno prava na pravdu u građanskom postupku. Njihova prava su iluzorna i apstraktna, a nisu efikasna i učinkovita, kako to zahtijeva Evropski sud za ljudska prava (ESLJP). Podsjetimo da se civilne žrtve rata/žrtve ratne torture ubrajaju u najranjivije društvene skupine, koje su pretrpjele najteža kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

2.1. MEĐUNARODNA REAKCIJA NA PRAKSU U BIH

Specijalni predstavnik UN-a kritikovao je praksu sudova koji zapostavljaju odlučivanje o dodjeljivanju kompenzacije civilnim žrtvama rata/žrtvama ratne torture u krivičnom postupku i upućuju ih na parnični postupak s obzirom na to da, prema njegovim riječima, u tom postupku nisu dostupni mehanizmi zaštite, a što dovodi do otkrivanja identiteta oštećenih – civilnih žrtava rata/žrtava ratne torture.²³

Evropska komisija u svom Mišljenju o aplikaciji BiH za članstvo u EU zahtijeva da dođe do unapređenja sistema obeštećenja za civilne žrtve rata,²⁴ između ostalog i boljom zaštitom identiteta žrtve i svjedoka u parničnom postupku.²⁵ Još 2017. godine jedna od preporuka EK data tokom sastanka Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost (tijela koje postoji u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju) bila je da javne vlasti „planiraju izmjene zakona o parničnom postupku u pogledu zaštite identiteta svjedoka u građanskim postupcima”.²⁶

²² Komitet UN-a protiv torture, *Decision adopted by the Committee under article 22 of the Convention, concerning communication No. 854/2017*, od 2. 8. 2019, para. 9. Dostupno na: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6FHiXpUB%2f0IEISG6udNxjyzZZtfk%2fG6Ka%2f0fg7CUDah6tyLTH2R8PqrATx-r95KSdj7gR4dvM8nQsYvMYK%2beRGYsJtVKR9NMRS052Rw2ctF0%3d> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

²³ *Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence on his visit to Bosnia and Herzegovina, A/HRC/51/34/Add.2*, para. 57. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/HRC/51/34/Add.2> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

²⁴ Evropska komisija, *Mišljenje Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji*, COM(2019) 261 final od 29. 5. 2019, str. 10. Dostupno na: https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/prevod-misljenja-evropske-komisije-o-zahtjevu-bosne-i-hercegovine-za-clanstvo-u-evropskoj-uniji-compressed_1602154579.pdf (pristupljeno: 20. 3. 2025).

²⁵ Evropska komisija, *Radni dokument Komisije: analitički izvještaj u prilogu dokumenta Mišljenje Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji*, SWD(2019) 22 final, od 29. 5. 2019, str. 45. Dostupno na: <http://parco.gov.ba/wp-content/uploads/rju/2016/06/Analiti%C4%8Dki-izvje%C5%A1taj-Mi%C5%A1ljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovine-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

²⁶ Drugi sastanak Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost, Brisel, 30. 11 – 1. 12. 2017, Preporuke Evropske komisije. Dostupno na: https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/pododbor-za-pravdu-slobodu-i-sigurnost-drugi-sastanak-brisel-3011-i-112-2017_1604486138.pdf (pristupljeno: 20. 3. 2025). Ponovljeno u: Treći sastanak Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost, Banja Luka, 28/29. 11. 2018, Preporuke Evropske komisije (preporuka broj 24) (dostupno na: https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/pododbor-za-pravdu-slobodu-i-sigurnost-treci-sastanak-banja-luka-28-i-29112018_1604486144.pdf (pristupljeno: 20. 3. 2025).

Komitet UN-a za građanska i politička prava izrazio je zabrinutost zbog činjenice da žrtve traže odštetu, u parničnom postupku, bez adekvatne zaštite.²⁷ U kontekstu zaštite ljudskih prava, važno pitanje koje dosadašnja istraživanja nisu dovoljno tretirala tiču se prava na pristup sudu oštećenih osoba koje se nalaze pod mjerama zaštite identiteta. Javna vlast je propustom da ispuni svoju pozitivnu obavezu – integrira specijalne odredbe u zakone o parničnom postupku – suštinski lišila takve oštećene osobe njihovog prava na pristup sudu i ostvarenje građanskog prava – naknade štete (član 6 stav (1) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava), dok ljudska prava i slobode moraju biti efikasna i praktična, a ne iluzorna i apstraktna. Ovo predstavlja argument zaštite ljudskih prava, zbog kojeg se može insistirati na novelama u entitetskim zakonima o parničnom postupku, a alternativno u postupku apstraktno ocjene ustavnosti zakona o parničnom i izvršnom postupku.

Suočeni s pasivnošću javnih vlasti u entitetima, nužno je razviti nove strategije djelovanja. Djelovanje unutar države BiH, oslonjeno na međunarodnu reakciju, treba usmjeriti u nekoliko strateških koraka: **1)** edukacija advokata (u organizaciji advokatskih komora) i sudija (koju provode entitetski centri za edukaciju sudija i tužitelja – CEST); **2)** zakonodavna reakcija (kako u oblasti parničnog tako i izvršnog prava), a u njenom izostanku ustavnopravno parničenje; **3)** djelovanje Nadzornog tijela koje prati implementaciju Revidirane državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina.

2.2. EDUKACIJA ADVOKATA I SUDIJA

Advokatske komore, kao i entitetski centri za edukaciju sudija i tužitelja moraju usmjeriti svoje resurse, u saradnji s organizacijama civilnog društva, na njihovu edukaciju o postojećoj praksi postupanja u slučaju parničjenja civilne žrtve rata koja je svjedok kojem je izrečena mjera zaštite identiteta. Takva praksa treba biti promovirana i prihvatana na sudovima kako bi se omogućio pristup sudu civilnim žrtvama rata.

2.3. ZAKONODAVNA REAKCIJA I USTAVNO PARNIČENJE

Ne postoji opravdanje za entitete da ne dopune svoje zakone o parničnom i izvršnom Postupku, posebno jer su ravnopravno učestvovali u procesu pripremanja zakonodavnih amandmana. Odstupanje od usvajanja predloženih zakonskih rješenja, koja su ranije usvojena na razini BiH i BDBiH, dovodi u pitanje obavezu entiteta da izvrše svoju obavezu osiguranja najviše razine međunarodno priznatih ljudskih prava (član II stav (1) Ustava BiH) i pomaganja BiH da ispuni svoje međunarodne obaveze, uključujući one u procesu evropskih integracija (član III stav (2) tačka b Ustava BiH). U slučaju pasivnosti entitetskog zakonodavca, pred USBiH treba pokrenuti postupak protiv entiteta zbog kršenja ljudskih prava, odnosno njihove pozitivne obaveze da uspostave pravni okvir koji će omogućiti efikasno uživanje ljudskih prava, uključujući pravo

²⁷ Komitet UN-a za građanska i politička prava, *Concluding observations on the third periodic report of Bosnia and Herzegovina*, CCPR/C/BiH/CO/3 od 13. 4. 2017, para. 17. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/ccprcbihco3-concluding-observations-third-periodic-report-bosnia> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

na pristup sudu, u konkretnom slučaju, oštećenih osoba kojima su izrečene mjere zaštite identiteta u krivičnom postupku.

Zakonom o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH²⁸ (VSTVBiH) određeno je da VSTVBiH ima nadležnost pokretanja postupka usvajanja zakona. U tom smislu, organizacije civilnog društva morale bi djelovati ujedinjeno prema VSTV-u BiH da svojim koordiniranim postupanjem na razini entiteta osigura da se usvoje izmjene i dopune zakona o parničnom postupku identične onima na razini BiH i BDBiH. Pored VSTV-a BiH, paneli za ujednačavanje sudske prakse, tijela uspostavljena 2014. godine, također mogu inicirati zakonske izmjene kada ne postoji usaglašenost zakonskih rješenja kojim se stvara nejednakost građana pred zakonom (član 3 stav 2 Pravila panela za ujednačavanje sudske prakse /Pravila panela/),²⁹ kao što je to slučaj u konkretnoj pravnoj stvari.

2.4. IMPLEMENTACIJA REVIDIRANE DRŽAVNE STRATEGIJE ZA RAD NA PREDMETIMA RATNIH ZLOČINA

U svrhu praćenja efikasnosti i kvalitete provođenja mjera iz Revidirane državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina formiran je Nadzorni organ.³⁰ Nadzorni organ, između ostalog, usmjerava rad organa zaduženih za provođenje strateških mjera i daje uputstva za poboljšanje provođenja strategije. Imajući u vidu da se jedna od strateških mjera odnosi na unapređenje zakonodavnog okvira za ostvarenje imovinskopravnih zahtjeva u parničnim postupcima svjedoka pod mjerama zaštite, Nadzorni organ bi morao poduzeti dodatne aktivnosti kako bi se osiguralo da nadležna entitetska ministarstva pravde provedu datu mjeru, naročito jer je protekao rok u kojem su je morali provesti. U tom procesu ponovo značajnu ulogu imaju organizacije civilnog društva koje učestvuju u nadgledanju provedbe Revidirane strategije.

²⁸ Neslužbeni prečišćeni tekst dostupan na web-stranici VSTV-a: <https://vstv.pravosudje.ba/vstvfo/B/141/article/8236> (pristupljeno: 20. 3.2025).

²⁹ Dostupno na web-stranici: <https://csd.pravosudje.ba/vstvfo/B/142/article/50694> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

³⁰ Odluka o formiranju Nadzornog organa za praćenje provođenja Revidirane državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, „Službeni glasnik BiH”, br. 28/23.

3. NAPLATA TROŠKOVA POSTUPKA I NAGRADE PRAVOBRANILAŠTVA

Očekivanja nakon Odluke o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda BiH u predmetu broj AP-1101/17 od 22. marta 2018. godine da civilne žrtve rata (tužitelji u predmetima naknade štete pretrpljene uslijed ratnih događaja) u postupcima koji se vode protiv entiteta (tuženih) neće trpjeti pretjeran teret zbog gubitnika sporova i u vezi s tim naknade troškova postupka prema pravobranilaštvu, zastupniku entiteta, pokazala su se kao neostvarena. Podsjetimo, u spomenutom predmetu USBiH je, pozivajući se na predmet pred Evropskim sudom za ljudska prava – *Cindrić i Bešlić protiv Hrvatske*³¹ – utvrdio da iako je postupanje suda koji je dosudio naknadu troškova postupka pravobranilaštvu zakonito i legitimno ono pak nije proporcionalno iz sljedećih razloga: **1)** apelantica tužba, u vrijeme podnošenja tužbenog zahtjev protiv tužene, nije bila nerazumna ili neutemeljena, odnosno apelantica je mogla očekivati uspjeh svoje tužbe jer su sudovi u BiH u pogledu primjene pravne norme na koju se ona pozvala imali različite pravne stavove, uključujući one na osnovu kojih su dati tužbeni zahtjevi usvajani; **2)** pravobranilaštvo se finansira iz budžeta, čime se nalazi u drugačijoj situaciji negoli advokat; **3)** puni iznos dosuđenih troškova nije neznan (3.000,00 BAM) imajući u vidu finansijsku situaciju u kojoj se nalazila tužiteljica, zbog koje je bila oslobođena plaćanja sudske takse.

USBiH je iz ovih razlog utvrdio da je apelantici prekršeno pravo na imovinu (jer miješanje u to pravo nije bilo proporcionalno) i pravo na pravično suđenje, u dijelu prava na pristup sudu. Na ovom mjestu treba podsjetiti da je USBiH u više svojih odluka i rješenja o neizvršavanju njegovih odluka zauzeo sljedeći stav:

„... obaveznost i izvršnost odluka Ustavnog suda ne odnose se samo na izreku te odluke, već i na pravno shvatanje i pravne ocjene o tome koje je ustavno pravo povrijeđeno i na koji način“.³²

Ustav BiH je propisao kako se ljudska prava i slobode iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda direktno primjenjuju u BiH i imaju prioritet nad ostalim zakonima (član II stav (2) Ustava BiH), kao i da su sudovi i vladini organi i institucije kojima upravljaju entiteti podvrgnuti i primjenjuju ljudska prava i slobode (član II stav (6) Ustava

31 Aplikacija broj 72152/13, presuda od 6. 9. 2016. Za pregled standarda ESLJP-a vidjeti: *Novi stavovi Evropskog suda za ljudska prava kao putokaz za rješavanje pitanja naplate sudskih troškova od žrtava ratnih zločina u Bosni i Hercegovini*, dostupno na: <https://trial.ba/wp-content/uploads/2021/02/Analiza-presude-Cindric-i-Beslic-u-bh.-kontekstu-TRIAL.pdf> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

32 Odluka o dopustivosti i meritumu USBiH u predmetu broj U 8/19, para. 41. Rješenje USBiH u predmetu broj U 3/13, od 30. 9. 2016. godine. Rješenje USBiH u predmetu broj AP 289/03, od 1. 4. 2006. godine, para. 8. Rješenje USBiH u predmetu broj AP 854/04 od 1. 6. 2006. godine, para. 8. U drugim odlukama USBiH naglašava da je nadležni organ „obavezan poštovati pravno shvatanje Ustavnog suda o povredi Ustavom utvrđenih prava i osnovnih sloboda podnosioca apelacije“. Vidjeti: Odluka o dopustivosti i meritumu USBiH u predmetu broj AP 2578/15, para. 84. Odluka o dopustivosti i meritumu USBiH u predmetu broj AP 699/15, para. 61. Odluke i rješenja dostupna na *web*-stranici USBiH.

BiH). To znači da, u izostanku izričite zakonske norme ili čak argumenata stranke, sudovi moraju direktno i neposredno primjenjivati standarde iz predmeta AP-1101/17 kada odlučuju o naknadi troškova i nagrade pravobranilaštva.

Istovremeno, USBiH je utvrdio kako su norme iz ZPPRS-a i FBiH koje utvrđuju kako se odredbe o troškovima i nagradi primjenjuju i na stranke koje zastupaju pravobranilaštvo, u skladu s Ustavom BiH.³³ Međutim, u toj odluci USBiH je naglasio kako „u okviru apstraktne kontrole ustavnosti neće ulaziti u ispitivanje toga kako bi se osporena zakonska odredba mogla primjenjivati u praksi ili koje bi posljedice mogle nastati prilikom praktične primjene” (para. 65 Odluke).

3.1. MEĐUNARODNA REAKCIJA NA PRAKSU SUDOVA U BIH

Odlukama USBiH trebala je biti stavljena tačka na *pravnu torturu* kojoj su izložene civilne žrtve rata koje su pokrenule postupke u kojima su pokušale ostvariti naknadu štete pretrpljene tokom rata devedesetih, a koju su im prouzrokovali entiteti. Međutim, prema izvještajima i upozorenjima nevladinih organizacija, međunarodnih organizacija i Visokog predstavnika, to se nije desilo, i to prvenstveno u sudovima u RS-u.

UN-ov specijalni predstavnik je nakon posjete BiH 2021. godine zapazio kako je u značajnom broju slučajeva u RS-u nastavljena zapljena imovine koja je već bila u toku.³⁴ On je kritikovao ovakvu praksu kao „neetičnu”, „neprihvatljivu” i „suprotnu međunarodnim standardima o zaštiti žrtava teških kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava”.³⁵ Posljedično, UN-ov specijalni predstavnik je izdao sljedeću preporuku vlastima BiH: „Odmah zaustaviti (...) nametanje i prinudnu naplatu sudskih taksi od žrtava čiji su zahtjevi bili neuspješni. Odmah poništiti povezane dugove nametnute žrtvama i nadoknaditi štetu onima kojima su oduzeti prihodi ili imovina.”³⁶

Pitanje plaćanja troškova pravobranilaštvima bilo je predmetom rasprave i tokom Trećeg univerzalnog periodičnog pregleda Vijeća UN-a za ljudska prava 2019. godine. Tada je državi BiH preporučeno da u praksi ostvari prava na kompenzaciju za žrtve – civilne žrtve rata – u građanskim i krivičnim postupcima (preporuka broj 120.29) i da podrži žrtve rata, a posebno seksualnog nasilja, u postupcima radi osiguranja odgovarajuće naknade (preporuka broj 120.67).

Povjerenik Vijeća Evrope za ljudska prava je nakon posjete BiH 2017. godine izrazio „ozbiljnu zabrinutost” zbog ovakve prakse domaćih sudova,³⁷ dok je 2023. godine istakao primjere

³³ Odluka o dopustivosti i meritumu USBiH u predmetu broj U 16/18.

³⁴ *Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence on his visit to Bosnia and Herzegovina, A/HRC/51/34/Add.2*, para. 56. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/HRC/51/34/Add.2> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*, para. 110.

³⁷ Povjerenik Vijeća Evrope za ljudska prava, *Commissioner for Human Rights of the Council of Europe Following His Visit to Bosnia and Herzegovina from 12 to 16 June 2017*, para. 36. Dostupno na: <https://rm.coe.int/report-following-the-visit-to-bosnia-and-herzegovina-from-12-to-16-jun/16807642b1> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

deložiranja civilnih žrtava rata iz njihovih nekretnina zbog nemogućnosti da snose troškove postupka pred sudovima kao praksu protivnu principima međunarodnog prava ljudskih prava.³⁸

Evropska komisija je u svom Mišljenju o aplikacija BiH za članstvo u EU, osvrćući se na plaćanje troškova sudskog postupka koje snose civilne žrtve rat, istakla: „Ovakvu sudsku praksu, koja ima posebno štetan utjecaj na žene, treba prekinuti.“³⁹ Od BiH je zahtijevano da unaprijedi sistem obeštećenja za civilne žrtve rata.⁴⁰ Evropska komisija u svom Izvješčaju za BiH za 2024. godinu zapaža kako RS „nije preduzela mjere za ukidanje sudskih taksi za žrtve ratne torture. Kao posljedica toga, žrtve se i dalje suočavaju sa zaplenom imovine zbog neplaćanja, što je zabrinjavajuće“.⁴¹ Pored toga, Evropska komisija je kontinuirano ponavljala među svojim preporukama, prezentiranim tokom sastanka Pododbora za pravdu, slobodu, sljedeće: „analizirati odvratajuće efekte visokih sudskih taksi koje se naplaćuju u slučaju neuspjeha u parničnom postupku“⁴² (2017. godina), odnosno „značajno unaprijediti sistem obeštećenja za civilne žrtve seksualnog nasilja i mučenja u periodu rata, posebno u pogledu sporedne odgovornosti, uključujući primjenu zastare protiv trećih osoba i određivanje visokih sudskih taksi u povezanim neuspješnim građanskopravnim zahtjevima za naknadu štete“⁴³ (2019, 2022. i 2023. godina) i „pod hitno ukinuti sudske takse koje se naplaćuju žrtvama ratne torture u Republici Srpskoj zbog primjene odredaba o zastari njihovih zahtjeva za naknadu štete“⁴⁴ (2023. godina).

38 Povjerenik Vijeća Evrope za ljudska prava, *Dealing with the Past for a Better Future Achieving justice, peace and social cohesion in the region of the former Yugoslavia*, Vijeće Evrope, Strasbourg: 2023, str. 46. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/dealing-with-the-past-for-a-better-future-resolute-efforts-on-dealing-with-the-violent-past-are-required-in-the-region-of-the-former-yugoslavia> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

39 Evropska komisija, *Radni dokument Komisije: analitički izvještaj u prilogu dokumenta Mišljenje Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji*, SWD(2019) 22 final, od 29. 5. 2019., str. 45. Dostupno na: <http://parco.gov.ba/wp-content/uploads/rju/2016/06/Analiti%C4%8Dki-izvje%C5%A1taj-Mi%C5%A1ljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovine-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

40 Evropska komisija, *Mišljenje Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji*, COM(2019) 261 final od 29. 5. 2019, str. 10. Dostupno na: https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/prevod-misljenja-evropske-komisije-o-zahtjevu-bosne-i-hercegovine-za-clanstvo-u-evropskoj-uniji-compressed_1602154579.pdf (pristupljeno: 20. 3. 2025).

41 Evropska komisija, *Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za 2024. godinu*, SWD(2024) 691 final od 30. 10. 2024, str. 37. Dostupno na: https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/izvjesce-o-bosni-i-hercegovini-za-2024-godinu_1730986501.pdf (pristupljeno: 20. 3. 2025).

42 Drugi sastanak Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost, Brisel, 30. 11 – 1. 12. 2017, Preporuke Evropske komisije. Dostupno na: https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/pododbor-za-pravdu-slobodu-i-sigurnost-drugi-sastanak-brisel-3011-i-1-12-2017_1604486138.pdf (pristupljeno: 20. 3. 2025).

43 Četvrti sastanak Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost, Brisel, 5/6. 12. 2019, Preporuke Evropske komisije. Dostupno na: https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/jfs-preporuke-4-sastanak-brisel-5-6-122019_1616673203.pdf (pristupljeno: 20. 3. 2025). Identično u: Peti sastanak Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost, Sarajevo – putem interakcija/video konferencija, 17/18. 12. 2020. Šesti sastanak Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnost, Brisel (virtuelni sastanak), 8/9. 12. 2022. Sedmi sastanak Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnosti, Sarajevo (hibridni sastanak), 6/7. 12. 2023. Preporuke u arhivi autora.

44 Sedmi sastanak Pododbora za pravdu, slobodu i sigurnosti, Sarajevo (hibridni sastanak), 6/7. 12. 2023.

U Alternativnom izvještaju o napretku BiH na putu za članstvo u Evropskoj uniji za period od aprila 2023. do jula 2024. godine⁴⁵ navodi se kako se „nakon odbijanja zahtjeva za naknadnu nematerijalne štete žrtvama i dalje dostavljaju rješenja o naplati sudskih troškova“. Takve situacije dovode do teške retraumatizacije i stavljaju dodatni finansijski teret na preživjele. Dodatno se ističe da je TRIAL International – ured u BiH, početkom 2024. godine evidentirao povećan broj upita civilnih žrtava rata/žrtava ratne torture za pravnu pomoć.

Visoki predstavnik je u svom posljednjem periodičnom izvještaju Vijeću sigurnosti UN-a (iz novembra 2024. godine) naveo kako „sudovi u Republici Srpskoj nastavljaju s praksom traženja naknade za sudske troškove od žrtava rata kojima je zahtjev za kompenzaciju istaknut u parničnom postupku zastario. Sve ostale razine u Bosni i Hercegovini prestale su s ovom praksom nakon relevantnih odluka ESLJP-a i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine“.⁴⁶ Visoki predstavnik je istakao: „Obavezivanje žrtava rata da plate hiljade konvertibilnih maraka sudskih taksi samim subjektima koje su prvobitno tužile, tražeći od njih da nadoknade štetu koju su pretrpjele, dovelo je do teške retraumatizacije i pogoršanja ionako teške socioekonomske situacije u kojoj se nalaze, pretežno u povratničkim zajednicama.“⁴⁷

S obzirom na to da su sudovi, ali i pravobranilaštva, i to dominantno oni u RS-u, propustili implementirati standarde i shvatanja USBiH, a kako to svjedoči i potonja praksa USBiH,⁴⁸ nužno je razviti nove strategije djelovanja. Prva je edukacija sudija koju provode entitetski centri za edukaciju sudija i tužitelja, kao i zaposlenih u pravobranilaštvima; druga je zakonodavna reakcija; a treća djelovanje VSTV-a BiH putem Panela za usklađivanje sudske prakse.

⁴⁵ Alen Gudalo, Edo Kanlić, Snježana Ivandić Ninković, Vesna Iliktarvić (ur.), *Alternativni izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine na putu za članstvo u Evropskoj uniji za period od aprila 2023. do jula 2024. godine*, Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo: 2024, str. 20. Dostupno na: <https://eu-monitoring.ba/alternativni-izvjestaj-o-napretku-bosne-i-hercegovine-na-putu-za-clanstvo-u-evropskoj-uniji-za-period-od-aprila-2023-do-jula-2024-godine> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Slično u: Adrijana Hanušić Bećirović, Ajna Mahmić, Amina Hujdur, Lamija Tiro, *Studija o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini: zajedno dižemo glas*, TRIAL International, Vive Žene, Global Survivors Fund, Sarajevo: 2022, str. 62. Dostupno na: <https://trial.ba/wp-content/uploads/2022/03/Studija-o-mogucnostima-ostvarivanja-reparacija-za-prezivjele-ratnog-seksualnog-nasilja-u-Bosni-i-Hercegovini-%E2%80%94-Zajedno-dizemo-glas.pdf> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

⁴⁶ *65th Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the UN*, od 15. 5. 2024., para. 130. Dostupno na: <https://www.ohr.int/65th-report-of-the-high-representative-for-implementation-of-the-peace-agreement-on-bosnia-and-herzegovina-to-the-secretary-general-of-the-un/> (pristupljeno: 20. 3. 2025). *66th Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the UN*, od 1. 11. 2024, para. 130. Dostupno na: <https://www.ohr.int/66th-report-of-the-high-representative-for-implementation-of-the-peace-agreement-on-bosnia-and-herzegovina-to-the-secretary-general-of-the-un-2/> (pristupljeno: 20. 03. 2025).

⁴⁷ *66th Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the UN*, od 1. 11. 2024, para. 130. Dostupno na: <https://www.ohr.int/66th-report-of-the-high-representative-for-implementation-of-the-peace-agreement-on-bosnia-and-herzegovina-to-the-secretary-general-of-the-un-2/> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

⁴⁸ Vidjeti npr. Odluka o dopustivosti i meritumu u predmetu AP-1289/20, dostupna na web-stranici USBiH: <https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/AP-1289-20-1306747.pdf>.

Hitnost u strateškom djelovanju naročito se ogleda u činjenici da se u pozadini prethodno spomenutih pravnih standarda, koji u središte procesa reparacije i tranzicijske pravde u jednom postkonfliktnom društvu stavljaju žrtvu – civilnu žrtvu rata, nalazi opipljiva i vidljiva ljudska patnja najugroženijih društvenih skupina. Članovi Udruženja logoraša „Omer Filipović“ Ključ, koji u svojoj evidenciji imaju 50 članova s ovakvim pravnim problemima, ističu⁴⁹ kako se nalog da plate troškove pravobranilaštva doživljava kao *mučenje, maltretiranje i svojevrsno vraćanje u logore*, kao i *pobjeda* za one koji su ih prvobitno nezakonito smještali u logore. To civilne žrtve rata dovodi u stanje *očaja, socijalne isključenosti i apatije*. Pored tih unutrašnjih emocija, naplata troškova pravobranilaštva generira *ekonomsko ugnjetavanje* civilnih žrtava rata, ali i njihovu društvenu *stigmatizaciju* kako kod poslodavca tako i u porodici i zajednici koja svjedoči dolasku i boravku sudskih izvršitelja. Štaviše, članovi porodice koji žive u domaćinstvu s civilnom žrtvom rata izloženi su svojevrsnoj *traumatizaciji* kada bivaju suočeni sa sudskim izvršiteljima. Iako je postojao prešutni sporazum sa sudskim izvršiteljima da popis pokretne imovine vrše diskretno, dok ukućani nisu u kući, odnosno *ispod radara*, to je ponovo dovodilo civilne žrtve rata u stanje *bespomoćnosti i ponovnog preživljavanja traume*. Druga razina traume je javno nadmetanje kao način prodaje koji će uslijediti nakon popisa pokretnih stvari. U tom dijelu postupka civilne žrtve rata doživljavaju anksioznost, stres, strepnju, pa *svi skupa molimo Boga da se ti oglasi za licitaciju što manje uoče i slično*. Sumarno i riječima članova Udruženja logoraša „Omer Filipović“: *U logorima smo se osjećali bespomoćno i jedno, i sad voljom nekog tamo suda ili države to se ponavlja*.

Udruženja civilnih žrtava rata, koja pružaju *amatersku pravnu pomoć, moralnu podršku, psihosocijalnu pomoć, razgovaraju s poslodavcima, izvršiteljima i sudijama, i pokušavaju generirati reakciju javnosti kroz javne istupe, jedine su svijetle tačke u njihovom košmaru*. U pogledu očekivanja od javne vlasti, civilne žrtve rata najmanje što očekuju od javne vlasti jest da finansira troškove koje su prisiljene platiti zbog gubitka spora. Tim povodom se nudi argument izdvajanja iznimno visokih novčanih sredstava za odbranu osoba optuženih za ratne zločine, a naspram toga stoji činjenica izostanka adekvatne finansijske podrške u ovakvim predmetima. U zaključku, prema mišljenju Udruženja logoraša „Omer Filipović“, jedan od razloga zašto se nije blagovremeno i snažnijom reakcijom djelovalo u vezi s ovim pitanjem jest izostanak razumijevanja od krovnih – državnih udruženja civilnih žrtava rata. Da je postojala strategija njihovog djelovanja, reakcija javne vlasti bila bi drugačija.

Savez udruženja logoraša Tuzlanskog kantona, iako ne posjeduje tačan broj članova odnosno predmeta u kojima su se provodili ili provode izvršni postupci radi naplate troškova i nagrade pravobranilaštva, navode⁵⁰ da se radi o nekoliko hiljada pravosnažno okončanih postupaka i još više predmeta u fazi izvršenja. Slično kao i udruženje logoraša iz Ključa, njihov je doživljaj da civilne žrtve rata trpe *ogromne posljedice na psihičkom i finansijskom planu* zbog neuspjeha u sudskom postupku. Paralelno s tim što civilne žrtve rata trpe *psihičke, materijalne i fizičke posljedice* samog boravka u logoru, njima se na pleća dodatno stavlja teret *sudske torture* uslijed koje se osjećaju *jedno, nemoćno, bezvrijedno i napušteno od države BiH*. Suočene s prijetnjom prinudnog izvršenja presude, kojom joj se stavlja na teret nadoknada troškova postupka i nagrade pravobranilaštva, civilne žrtve rata *lutaju od institucije do institucije*

49 E-mail prepiska od 3. 3. i 24. 3. 2025. U arhivi autora.

50 E-mail prepiska od 24. 3. 2025. U arhivi autora.

u nadi da će negdje pronaći pomoć za jad i čemer koji ih je snašao. Tada nevladine organizacije uglavnom pružaju pravnu pomoć, koja je *neučinkovita* (jer je sudovi ne priznaju), a porodice zajedno sa žrtvama trpe *psihičko i materijalno zlostavljanje*. Prema stavu Saveza udruženja logoraša, *sve razine vlasti su iznevjerile žrtve*. Civilne žrtve rata, suočene s obavezom plaćanja troškova pravobranilaštvu, očekivale su od javne vlasti *pomoć i rješenje ovog problema jer je ovo jedinstven slučaj u svijetu gdje žrtva mora da plati za zločine koji su nad njom počinjeni*. Pored toga, civilne žrtve rata gube vjeru i u udruženja žrtava, koja su pokrenula sudske postupke po njihovoj punomoći. Sumarno, civilna žrtva rata *gubi nadu u pravdu*, koja biva *kolateralnom štetom, prevarena od vlasti i udruženja*. Na kraju treba spomenuti da dodatnu traumu trpe i osobe zaposlene u udruženjima koja okupljaju civilne žrtve rata jer svakodnevno slušaju isprijeviti i iskustva civilnih žrtava rata, a kojima, u konačnici, teško da mogu pomoći.

3.2. EDUKACIJA SUDIJA I ZAPOSLENIH OSOBA U PRAVOBRANILAŠTVIMA

Entitetski CEST-ovi obavljaju poslove stalne edukacije sudija i tužilaca entitetskih pravosudnih organa. Uvidom u program početne obuke i stručnog usavršavanja sudija i tužilaca u periodu od 2019. do 2024. godine u oba entitetska CEST-a⁵¹ da se zaključiti kako nisu organizirali posebnu edukaciju posvećenu razumijevanju i primjeni standarda USBiH iz predmeta broj AP 1101/17, niti je ona bila sastavni dio edukacije posvećene nekog općenitij i bliskoj temi (npr. troškovi parničnog postupka ili aktualna pitanja iz parničnog postupka).⁵²

51 Za programe vidjeti web-stranicu CEST FBiH: <https://www.fbih.cest.gov.ba/> (pristupljeno: 20. 3. 2024) i CEST RS: <https://rs.cest.gov.ba/> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

52 Vidjeti npr. (1) Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBiH“, *Program početne obuke i program stručnog usavršavanja 2020*, Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBiH“, Sarajevo: 2022, str. 107. Dostupno na: <https://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/dokumenti-centra/category/9-programi-obuke?download=407:program-obuke-za-2020-godinu> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Programom je predviđena realizacija seminara „Troškovi parničnog postupka“ za sudije. Teme seminara su bile sljedeće: Pravo na pristup sudu, Načelo ekonomičnosti postupka, Procesna disciplina stranaka, Troškovi stranaka i drugih procesnih subjekata, Kriteriji za pojedine troškove. U dijelu „Cilj seminara“ navodi se: Iako su određena pitanja koja se odnose na troškove postupka riješena u okviru Panela za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti, i dalje je neujednačena sudska praksa na čitavom području BiH u pogledu troškova postupka (čak je i Ustavni sud BiH mijenjao svoju praksu u pogledu troškova postupka – odluka USBiH br. AP-4828/16 od 6. 12. 2018). (2) Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBiH“, *Program početne obuke i program stručnog usavršavanja za 2022. godinu*, Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBiH“, Sarajevo: 2021, str. 52 i 118. Dostupno na: <https://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/dokumenti-centra/category/9-programi-obuke?download=500:program-obuke-za-2022-godinu> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Programom je bila predviđena realizacija seminara „Troškovi parničnog postupka“, čije su teme bile: troškovi parničnog postupka, vrijednost spora i sudska praksa. Cilj seminara je predstaviti učesnicima seminara troškove parničnog postupka kao jedan od zahtjeva u toku parničnog postupka, te njihov odnos sa vrijednosti predmeta spora kao obaveznog elementa tužbe. Seminar je realiziran kao zajednička aktivnosti entitetskih CESTova i Pravosudne akademije BDBiH. Dodatno, bila je planirana realizacija seminara „Aktuelna pitanja iz parničnog postupka“. Jedna od njegovih tema je bila „Troškovi postupka i primjena pravnih shvatanja Panela za ujednačavanje sudske prakse“. (3) Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBiH“, *Program početne obuke i program stručnog usavršavanja za 2023. godinu*, Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBiH“, Sarajevo: 2022,

Zbog toga je nužno da nevladine organizacije direktno ili putem VSTV-a BiH akumuliraju pritisak za organizaciju seminara koji bi bio posvećen određivanju troškova parničnog postupka u slučaju kada je jedna od strana u postupku pravobranilaštvo ili je zastupa pravobranilaštvo. Takve seminare CEST-ovi bi mogli organizirati u saradnji s nevladinim organizacijama – nešto što je praksa u radu CEST-ova bila do sada.

S druge strane, organi pravobranilaštva bi trebali samostalno ili u saradnji s nevladinim organizacijama kao što je TRIAL International organizirati edukacije kako bi se osiguralo da se pridržavaju Ustava BiH i standarda zaštite ljudskih prava imajući u vidu njihovu obavezu primjenjivanja ljudskih prava (član II stav (6) Ustava BiH).

3.3. ZAKONODAVNA REAKCIJA

Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH je na sjednici održanoj 15. septembra 2020. godine usvojio inicijativu kojom se „sugerira nadležnim državnim i entitetskim institucijama, odnosno institucijama Brčko distrikta BiH (vladama i zakonodavnim organima) da pripreme i usvoje izmjene i dopune zakona o parničnom postupku na način da se u njih inkorporiraju odredbe o oslobađanju od plaćanja troškova postupka koji obuhvata i iznos koji bi se stranci

str. 101-102. Dostupno na: <https://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/dokumenti-centra/category/9-programi-obuke?download=544:program-obuke-za-2023-godinu> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Programom je bio predviđen seminar „Aktuelna pitanja iz parničnog postupka“, a jedna od njegovih tema je bila „Troškovi postupka i primjena pravnih shvatanja Panela za ujednačavanje sudske prakse“. (4) Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBIH“, *Program početne obuke i program stručnog usavršavanja za 2024*, Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBIH“, Sarajevo: 2023, str. 119-120. Dostupno na: <https://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/dokumenti-centra/category/9-programi-obuke?download=564:program-obuke-2024> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Jedan od planiranih seminara je bio „Aktuelna pitanja iz parničnog postupka“, a među njegovim temama je bila „Troškovi postupka i primjena pravnih shvatanja Panela za ujednačavanje sudske prakse“. (5) Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBIH“, *Program početne obuke i program stručnog usavršavanja za 2024*, Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja FBIH“, Sarajevo: 2023, str. 119-120. Dostupno na: <https://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/dokumenti-centra/category/9-programi-obuke?download=564:program-obuke-2024> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Među planiranim seminarima je „Aktuelna pitanja iz parničnog postupka“, dok je među temama seminara bila i „Troškovi postupka i primjena pravnih shvatanja Panela za ujednačavanje sudske prakse“. (6) Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja u RS“, *Program stručnog usavršavanja i početne obuke za 2025. godinu*, Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja u RS, Banja Luka, str. 29. Dostupno na: <https://rs.cest.gov.ba/wp-content/uploads/2025/01/Program-2025.pdf> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Bila je predviđena realizacija seminara „Postupak pred drugostepenim sudom u parničnom postupku“, čija je jedna od tema bila troškovi postupka. (7) Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja u RS“, *Program stručnog usavršavanja i početne obuke za 2024. godinu*, Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja u RS“, Banja Luka, str. 30-32. Dostupno na: https://rs.cest.gov.ba/wp-content/uploads/2024/05/Program_2024.pdf pristupljeno: 20. 3. 2025. Programom je bio predviđen seminar „Dokazna sredstva i troškovi parničnog postupka“, dok je među šest tema seminara bila „Odlučivanje o troškovima“. Drugi seminar, „Postupak pred drugostepenim sudom u parničnom postupku“, tangirao je i temu „Troškovi postupka“. Programi CEST-a RS za 2023, 2022, 2021, i 2019. godinu nisu javno dostupni. Program stručnog usavršavanja i početne obuke za 2020. godinu ne sadrži naznaku bilo kojeg seminara koji se ticao teme troškova postupka. Vidjeti: Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja u RS“, *Program stručnog usavršavanja i početne obuke za 2020. godinu*, Javna ustanova „Centar za edukaciju sudija i tužitelja u RS“, Banja Luka. Dostupno na: <https://portalfo1.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/60866> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

priznao na ime nagrade advokatu u slučaju kada stranke zastupa javno pravobranilaštvo, a u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava”.⁵³

Imajući u vidu ovu inicijativu, u parlamentarnu proceduru u Dom naroda Parlamenta FBiH upućen je Nacrt zakona o izmjeni i dopuni Zakona o parničnom postupku FBiH.⁵⁴ Inicijativa u obrazloženju Nacrta zakona navodi kako se stavovi Evropskog suda za ljudska prava i USBiH glede naplate troškova postupka i nagrade pravobranilaštva primjenjuju u presudama pojedinih redovnih sudova i/ili sudija i da se to dešava iznimno, u situacijama kada tužitelj ponudi kvalitetne argumente i zahtjeve. Taj kvalitet pak zavisi od sljedećeg: je li tužitelj imao pristup adekvatnoj pravnoj pomoći, raspolaže li tužitelj odnosno njegov pravni zastupnik potrebnim znanjem sudske prakse i međunarodnih standarda, jesu li ti argumenti izneseni pred sud.⁵⁵ Istovremeno, konačni ishod zavisi od znanja i spremnosti sudija da primijene pravna shvatanja i standarde USBiH i ESLJP-a. Rezultat ovakve sudske prakse je nejednak ishod parničnih postupaka u sličnim činjeničnim okolnostima, a što općenito generira nejednakost pred zakonom i pravnu nesigurnosti među građanima FBiH. U konačnici, građani svoja prava u takvim situacijama mogu zaštititi samo u postupku pred USBiH. Obračanje njemu zavisi od istrajnosti i upućenosti stranke, adekvatne pravne pomoći, njenih finansijskih mogućnosti, raspoloživosti resursa vremena jer postupak može trajati nekoliko godina, a povrh svega ne odlaže prinudnu naplatu troškova (izuzev u izuzetnim okolnostima kada USBiH donesene odluku o privremenoj mjeri). Predloženim izmjenama i dopunama ZPP-a FBiH se: **1)** pravobranilaštvu uskraćuje pravo na nagradu u parničnom postupku, po uzoru na instituciju ombudsmena za ljudska prava, onda kada se pojavljuje kao stranka, **2)** određuje se kako sud neće obavezati stranku na plaćanje nagrade pravobranilaštvu kada se pojavljuje kao zastupnik stranke ako bi to predstavljalo nesrazmjern teret za stranku i imalo za posljedicu povredu prava na imovinu i na pristup sudu, i **3)** prilikom donošenja odluke o plaćanju nagrade pravobranilaštvu, sud će voditi računa o svim okolnostima konkretnog slučaja, a naročito je li stranka oslobođena plaćanja troškova postupka. Ako imamo u vidu standarde iz predmeta AP-1101/17, čini se da bi bilo adekvatno kod tačke 3) navesti ostale okolnosti kao naročite, uključujući finansijsku situaciju stranke i sudsku praksu u vrijeme podnošenja tužbe – je li ona bila izričito neosnovana i lišena bilo kakvih osnova za djelomičan ili potpun uspjeh.

53 Vidjet: *Zapisnik 12. sjednice Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, održane 15. 9. 2020.* Dostupno na: <https://www.parlament.ba/session/OSessionDetails?id=2059&ConverterId=1> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

54 Dostupno na: https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2025/Nacrt%20Zakona-Aida%20bu%C4%87a.pdf (pristupljeno: 20. 3. 2025). Predložene odredbe su identične onima koje su u aprilu 2022. godine uputili zastupnici Predstavničkog doma Parlamenta FBiH Adnan Efendić i Adisa Kokić-Hinović. Vidjeti: https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/pisma_pd_22_26/Pismo-PD-izm-dop-Parnicni-postupak-Efendic-Hinovic.pdf (pristupljeno: 20. 3. 2025).

55 „U trenutku pisanja studije također se čini kako su u velikom broju slučajeva mogućnosti za zaštitu njihovih prava sudskim putem skoro nepostojeće iz razloga što njihovi pravni zastupnici nisu blagovremeno isticali potrebne argumente i iskoristili potrebne pravne lijekove.“ Adrijana Hanušić Bećirović, Ajna Mahmić, Amina Hujdur, Lamija Tiro, *Studija o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini: zajedno dižemo glas*, TRIAL International, Vive Žene, Global Survivors Fund, Sarajevo: 2022, str. 62. Dostupno na: <https://trial.ba/wp-content/uploads/2022/03/Studija-o-mogucnostima-ostvarivanja-reparacija-za-prezivjele-ratnog-seksualnog-nasilja-u-Bosni-i-Hercegovini-%E2%80%94-Zajedno-dizemo-glas.pdf> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

Zakonom o VSTV-u BiH⁵⁶ određeno je da VSTVBiH ima nadležnost pokretanja postupka usvajanja zakona. U tom smislu, jedan od organa koji bi trebao djelovati je i VSTVBiH, koji bi trebao djelovati koordinirano na svakoj razini vlasti kako bi se osiguralo da se usvoje ujednačene izmjene i dopune zakona o parničnom postupku. Pored VSTV-a BiH, paneli za ujednačavanje sudske prakse, tijela uspostavljena 2014. godine, također mogu inicirati zakonske izmjene kada ne postoji usaglašenost zakonskih rješenja koja stvara nejednakost građana pred zakonom (član 3 stav 2 Pravila panela).

3.4. PANEL ZA USKLAĐIVANJE SUDSKE PRAKSE

Kao rezultat Strukturiranog dijaloga o pravosuđu između BiH i EU, 2014. godine formirani su paneli kao platforme za ujednačavanje sudske prakse i dijalog među najvišim sudovima u BiH o izazovima s kojima se susreću u svom radu. Kada postoji usaglašenost zakonskih normi (kao što je to slučaj s relevantnim odredbama sva četiri ZPP-a),⁵⁷ a njihovo različito tumačenje, panel ima zadatak da vrši usaglašavanje stavova i donosi pravna shvatanja (član 3 stav 1 Pravila panela).⁵⁸ Jedna od oblasti iz koje se formira panel jest iz građanskog prava. Panel čine sudije Apelacionog odjeljenja Suda BiH, Apelacionog suda BDBiH i entitetskih vrhovnih sudova. Pravna shvatanja koja usvoji panel imaju obavezujući karakter za sudove (vrhovne sudove entiteta, Sud BiH i Apelacioni sud BDBiH), te su upućujući za niže sudove.⁵⁹ Ona se dostavljaju sudovima i javno objavljuju na *web*-stranici Centra za sudsku dokumentaciju VSTV-a BiH (član 17 Pravila panela). Panel za ujednačavanje sudske prakse iz građanskog prava tretirao je pitanja troškova postupka (u slučaju djelimičnog uspjeha stranaka u parnici).⁶⁰ To otvara prostor da panel zauzme odgovarajući pravni stav i glede troškova postupka i nagrade dodijeljene pravobranilaštvu u predmetima u kojima su primjenjivi stavovi USBiH. Dodatni razlog za insistiranje za donošenje pravnog shvatanja panela je posebna pažnja koju entitetski CEST-ovi posvećuju pravnim shvatanjima u svom programu godišnje obuke.⁶¹

⁵⁶ Neslužbeni prečišćeni tekst dostupan na *web*-stranici VSTV-a: <https://vstv.pravosudje.ba/vstvfo/B/141/article/8236> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

⁵⁷ Vidjeti: član 395 Zakona o parničnom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, br. 53/03, 73/05, 19/06, 98/15); član 332 Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 36/04, 84/07, 58/13, 94/16, 34/21); član 129 Zakona o parničnom postupku BDBiH („Službeni glasnik BDBiH“, br. 28/18 i 6/21); član 395 Zakona o parničnom postupku RS („Službeni glasnik RS“, br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08 – Odluka Ustavnog suda, 45/09 – Odluka Ustavnog suda, 49/09, 61/13 i 109/21 – Odluka Ustavnog suda 27/24).

⁵⁸ Dostupno na *web*-stranici: <https://csd.pravosudje.ba/vstvfo/B/142/article/50694>, pristupljeno: 20. 3. 2025.

⁵⁹ Član 15, stav (3) Pravila.

⁶⁰ Pravno shvatanje: *Naknada troškova u slučaju djelimičnog uspjeha stranaka u parnici* od 29. 8. 2014. Dostupno na: <https://csd.pravosudje.ba/vstvfo/B/142/article/52041> (pristupljeno: 20. 3. 2025).

⁶¹ Vidjeti fusnotu broj 48.

4. ZAKLJUČAK

Prezentirana dva pravna pitanja koja se pojavljuju u postupcima koje vode civilne žrtve rata pokušavajući da ostvare svoje pravo – na naknadu štete koju su pretrpjele – ukazuju na razmjere *pravosudnog uznemiravanja* koje ima momentalne i dugoročne posljedice po njihovo mentalno i fizičko zdravlje, status u zajednici i porodici, povjerenje u državu i pravosudni aparat. Štaviše, oni prevazilaze *pravosudno maltretiranje* i predstavljaju zloupotrebu prava i novelirani modus nanošenja štete civilnim žrtvama rata. Kao takvi, imaju efekt odvratanja i zastrašivanja prema drugim civilnim žrtvama rata u ostvarivanju njihovih prava. Nasuprot tome stoji obaveza države da se prema ovog društvenoj kategorije odnosi humano, s poštovanjem njihovog dostojanstva, ljudskih prava i da se izbjegne njihova ponovna viktimizacija.⁶² Naročita je obaveza države osiguranje efikasnog pravnog lijeka za svu patnju koju su žrtve pretrpjele. U ovom radu ponuđeni su neki smjerovi djelovanja kako bi se pokušala sanirati šteta koju trpe civilne žrtve rata. Neki od njih podrazumijevaju dugoročne postupke, dok drugi mogu biti implementirani u kraćim rokovima. Za očekivati je da VSTV i druga stručna tijela djeluju poslije intervencije organizacija civilnog društva u slučaju ignorancije od javne vlasti. Ona na djelovanje može biti natjerana strateškim parničanjem ili pak izgradnjom koalicije zainteresiranih aktera koja će akumulirati pritisak za postupanje. Obilježavanje 30. godišnjice od Dejtonskog mirovnog sporazuma pruža priliku za ponovno stavljanje u fokus potreba civilnih žrtava rata i snažniji utjecaj udruženja žrtava u javnom prostoru. Čini se da javna vlast brzo zaboravlja da je ljudska patnja pretrpljena prije 30 godina, izostankom adekvatnog sistema podrške i reparacije, ostala zanemarena i na marginama društvenih pitanja, dodatno pogoršavajući i ugrožavajući kvalitet života preživjelih, njihovih porodica, ali i društva u cjelini.

⁶² Usp. *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, para 10. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-and-guidelines-right-remedy-and-reparation> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Sl. Komitet UN-a za ekonomska, socijalna i kulturna prava, *Concluding observations on the third periodic report of Bosnia and Herzegovina*, E/C.12/BIH/CO/3, od 11. 11. 2021, para. 23. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/ec12bihco3-committee-economic-social-and-cultural-rights> (pristupljeno: 20. 3. 2025). Komitet preporučuje BiH da „osigura kompenzaciju srazmjernu težini bola civilnih žrtava rata i da im vrati dostojanstvo“.

Ovu analizu u potpunosti ili djelomično financiraju Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju (Sida) i fondacija Kvinna till Kvinna. Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju i Kvinna till Kvinna se ne slažu nužno s mišljenjima iznesenim u njoj. Za sadržaj je odgovoran isključivo autor.

TRIAL

International

TRIAL International - ured u BiH, Čobanija 19
71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

bh@trialinternational.org
[+387 33 219 873](tel:+38733219873)
www.trial.ba

www.trialinternational.org